

NEUROOSIDE ALL KANNATAVATE LASTE
ISIKSUSTÜPOLOOGIAST

V. Pinn

Neuroosid on mittepsühhootilised psüühikahälbed, mida tingimisi võib nimetada hingehaiguseks (eristades neid vaimuhaigustest). Mittepsühhootiliste psüühikahälvete korral on mõeldukas ulatuses häiritud psüühiline tegevus, eelkõige tunde- ja tahteelu. Säilib aga võime õigesti tunnetada enast ja õigesti hinnata ümbrust ning oma käitumist (Saarma J., 1977). Neuroosid on isiksuse haigestumine (Карвасарский Б., 1974).

Neuroose saadab suurenenud erutuvus, vastandlike meeleolude vaheldumine, hirm, kindlusetus, enureesia, kogelemine ja unehäired. Uurijad (Dührbsen A., 1949; Leonhard K., 1963; Palas R., 1954; Richter H., 1970; Saarma J., 1970; Werner R., 1978; Карвасарский Б., 1974; Мясищев В., 1960) seostavad neurooside tekke ja püsimise frustratsiooniga, täpselt - ägedate või krooniliste psühhotraumadega.

Kaua aega on püütud neuroose süstematiseerida ja põhjendada, milliste isiksusmoondusteni see viib. Seda on raskendanud sümptomite ja sündroomide arvukus, isiksuse enda laialilaotatus, neurootilise pildi mitmetasemeline seostus teiste isiksushälvetega. Neurooside jaotus neurasteeniaks, hüsteeriaks ja psühasteeniaks on üksnes neuroosi sündroomide avamine ega paku olulist isiksuse ja selle moonduste kohta.

Neurootiliste häirete struktuuri kui neurootilise käitumise põhimustri alusel on SDV teadlane R. Werner loonud neurooside all kannatavate laste isiksustüpoloogia.* Selle kaudu mõistame neid isiksuse hälbeid, milleni viib inimese frustratsioon taluvuse ületamise astmes.

Uurimused näitavad, et lapse- ja noorpõlve tüüpilised neurootilised hälbed moondavad isiksust neljal tasandil. Need avalduvad kui

- lapse individuaalse arengu spetsiifilised hälbed nor-

---

* Olemuselt on pakutav tüpoloogia fenomenoloogiline. Haiguse käsitlemisel seostuvad psühhiaatriline sümptomatoloogia ja sündromoloogia, moodustades psüühilise haiguse fenomenoloogia, s.o. kliiniliselt avalduva kuju.

mist,

- spetsiifilised muutused lapse eetilistes põhiseisukohtades,

- häired lapse psüühiliste protsesside voolavuses,
- muutused lapse motiveeritud tegevuse struktuuris.

Muutuste tüpoloogia aitab lähemalt mõista last, kes on sattunud pinge ohvriks, käsitama ka väärdumusi mitte kui kapriise, vaid kui halgust, mis vajab ravi.

A. Individuaalse arengutüübi spetsiifilised hälbed normatiivsest arengutüübist

Iga inimene elab oma elukeskkonnas, kus ümbrus esitab talle ka teatud nõuded. Tekibki küsimus, kuidas indiviidi areng on kooskõlas keskkonnatingimustega. See tähendab, et isik muutub mõistetavaks võrdluses oma isiksuse normatiivse tüübiga. Iga neuroos on olemuslik muutus inimeses, isiksuse ümberstruktureerimise tagajärg, mis on vaadeldav kui hälbumus tüübist, normist.

Arenguhälvetest tulenevate neurooside hulk kasvab suguküpsuse saabumisega, mispuhul neuroos saab siin ise uue arenguhälbe põhjustajaks.

Vaatleme kolme neurootilise arengu tüüpi: pueriilset, desipientset ja severeaset.

1. Pueriilne (sks. ver einfältigt) - lapsik, lihtsameelne tüüp. Pueriilsete laste elamusel ja käitumine on määratud infantilsest loogikast. Nende otsused ja arvamused on naiivsed ja ebarealistlikud, allpool vanuselist küpsust. Võidakse põhjuseta rõõmustada-kurvastada, mida ka häälekalt avaldatakse. Väheoluline mänguasi, liigutus, meelitussõna on pueriilsele lapsele ebanormaalse rõõmu põhjuseks. Ta särab seal, kus põhjust pole. Kõige igapäevasem asi saab saladuseks ja tähtsusetu ülendatakse ülilooliliseks, mis enamasti väljendub lobisemise ja ebakriitiliste avaldustena. Sellise lapse hirmutamene nagu ka trööstimine on ülikerge.

Pueriilsele lapsele on iseloomulik ebaoluliste faktidega kuhjatud kirjade kirjutamine, milles ei jõuta ühegi olemusliku aktsendini; ta muutub kaasinimeste emotsionaalseks sõitlaseks. Realistliku eluhoiaku puudulikkus või puudumine lubab anda naiivseid lubadusi, mida ise tuma tõsidusega võetakse. Selle tüübi omapära on lapsik-naivne elamustemaailm ja allajäämine elureaalsusele. Sellest kramplik sõltuvus autoriteetidest, ebakindlus otsustustes ja isiksuse amorfisus.

On mõneti paradoksaalne, et pueriilne laps on olenemata lapsik-naiivsest avatusest, mis määrab ta sotsiaalse käitumise ning elamused ja hoiakud, siiski endassetõmbunud, piiratud omaenda infantiilsusest.

2. Despientne (sks. läppisch 'mõttetu, rumal') tüüp. Olulised kõrvallekalded arengunormidest esinevad ka sellel tüübil. Tunnuslik on ebakõla erutuslāve ja reaktsiooni intensiivsuse vahel, täpsemalt - loogiliste seoste puudumine. Seesuguste laste käitumine mõjub paradoksaalselt: teistele rõõmupakkivas situatsioonis võivad nad nutta ja kaotada hea tuju situatsioonist olenemata. Praktiliselt viib selline fikseering ka hädaohutunde kadumiseni, aga arenemata on ka võime sisse elada edusituatsiooni või seda ise luua.

Ekstreemolukordadesse kalduvad ka despientseid lapsed, kusjuures üleminekud toimuvad kiiresti ja miljöõteguritest oluliselt sõltumata. Intellektuaalsed (kortikaalsed) protsessid, nagu ka tundmused, on värvuset, mõtted ja otsused kontuurideta.

Välismaailma suhtes muidu labiilne, on despientne laps samas halemeelne või siis jõuetult agressiivne. Kuid pandagu tähele: hoolimata äärmuslikust tundeelust võib halemeelsus välkkiirelt vahelduda valju naeruga, mis varsti endisse halemeelsusse tagasi pöörduv. Nii vahelduvad solvumus ja agressiivsus mõne muu sügava hingeliigutusega - püsivam pole ükski elamuse kvaliteet. Nii võib juhtuda, et mänguhoos lööb despientne laps mängukaaslast, virutab siis käega jõuetult õhku ja läheb kaaslase juurde tagasi, võtab tal käest kinni ja räägib sõbralikult. Nii on loogiline: need lapsed pole võimelised olema kellegagi kestmamas konfrontatsioonis, aga ka püsivalt mingit tööd või tegevust ette võtma; see on keskne ja strukturealne omadus, johtuv eelkõige tundeelamuste väga nõrgast piiritletusest. Väärtusorientatsiooni kujunemata tõttu voolavad tegevused spontaanselt, muutes käitumise kaootiliseks.

Mõlemad vaadeldud tüübid - pueriilne ja despientne - on hästi eristatavad. Pueriilne mõjub naiiv-lapselikult, kannab kogu oma olemuses infantiilseid jooni, despientne on lapsik ja kontuurideta, käitumises paradoksaalne ja suunamata. Kui pueriilne eristab situatsiooni mõnesidki külgi, siis despientne ei erista enam tõe ebatõest.

3. Seveerne (sks. verernstig 'karmtõsine') tüüp. Tunnuslik elamuste värvusetus, hall, tume eneseprojektsioon

rõõmutu olesklemisena. Traagiliste elamuste pelgus sunnib varjuma, üksindusse tõmbuma, üksnes kõige vältimatuid sotsiaalseid sidemeid säilitades. Paratamatu on ka kaugenemine üksikutest sõpradest, sest kujutlus "heaast sõbrast" ei kattu tegelikkusega.

Seveersete laste mõtetes ja elamustes domineerib negatiivne alge: maailm terendub pahameeles ja perspektiivitukses. Nad dramatiseerivad sotsiaalseid suhteid, näevad neis mõttetuid raskusi ja riski, mis teeb elu raskeks, aga raskuste ületamine õnnestub harva. Võimalikud on hüpohondriahood, väiksema südamerütmi muutus ja halb enesetunne on otsekui saabuva haiguse hoiatus. Positiivsete ja negatiivsete elamuste seleksioonis jääb peale negatsioon.

Kurvameelsus võib olla ka tulevikku suunduv, kuid kõik arenguniidid tunduvad valearengutena, mis üksnes häda ja õnnetust toovad. Tulevikus domineerib eelkõige võimalus saada hirmuelamuste osaliseks.

Negatiivne ellusuhtumine seveersel tüübil pahasti generaliseerub: teatud suunas ilmnevad eitussuhtumised kanduvad üle kõigile elunähtustele.

Strukturaalne omapära seveersel tüübil on määratud ta aktiivsust tasalülitava negativismi, perspektiivituse ja ülemäärase ohutundega, mis lõppkokkuvõttes määrab elamused ja otsustused.

B. Muutused eetilistes põhiseisukohtades

Selles alapeatükis käsitleme neurootilisi muutusi eetiliste väärtuste kujunemises koos muutustega üldisemas hoiakus.

1. Leviiline (sks. *verflacht* 'pinnapealistunud') tüüp.

Leviilise isiksuse mõtlemine, kõne ja ka tegevus kulgeb tõkestamata. See ei sõltu üldkehtivatest käitumisnormidest ja kaasinimestest. Näib, nagu puuduks tal vastutustunne. Olulisi probleeme näeb ta vastuolulistena, tõsistele asjadele aga lööb käega; tundub pealiskaudsena, teda ei ergasta ei kiitus ega karistus. Emotsionaalsed ärritused näivad temast pealispindselt üle minevat, tsentrumit vaevu puudutades. Valu, kannatused, ebaedu, pettused otsekui põrkuvad tagasi ja ühest situatsioonist teise minnakse kergelt, "libisevalt". Leviiline tüüp elab momendile, vaatleb ebakriitiliselt ja muutult tulevikku, möödunud meenutab vaid siis, kui sellele osutatakse.

Leviiline võib olla pidurdamatu, paksunahaline, isegi häbematu, seejuures sageli heatujuline. Ta ei jäta endast järele jälgi ega lase kellelgi oma eluplaanidesse sekkuda. Kogu ta isiksus on kantud pinnapealistumisest ja võimetusast sügavamateks tundeelamusteks.

2. Konfuusne (sks. z erfahren 'hajevil') tüüp.

Konfuusse tüübi psüühika häiritus seisneb selles, et ta kaldub konfliktidesse, annab ning võtab lubadusi ja töotusi, nende sisu mõistmata, mistõttu teda on ülikerge segadusse viia. Konfliktisituatsioonid vahelduvad sagedasti laadilt, järelikult on heitlikud ka arvamused ja otsustused: puudub küpsus ja võime küpseda, naer ja nutt on "ühes taskus". Seisukohad ja vaated vahelduvad vastavalt meeoleolumuutustele.

Silmapiistev on konfuusse võimetus vastu võtta otsuseid, mis ta igapäevase töö loogiliselt programmeeriks. Tegevuse motiivid vahelduvad pidevalt, millest johtub katkendlikkus. Sellest omakorda mingi pingejääk ja uue tegevuse algatus, milles juba eos ka lõpetamatus. Nii tekib aktiivsuse välismulje, illusioon, mida ei seo sisim loogika ja keskendus.

On siis ka kõigiti loogiline, et konfuusne on hajali ka oma sotsiaalsetes suhetes. Ta pehmandab ja sealsamas andestab, agressioon ja heatahtlikkus vahetavad teineteist välja, kuid motiveerimatult. Domineeriv ja määrav on emotsionaalsus, ülemäärane konfliktus.

3. Diluentne (sks. verwachsen 'kõverdunud') tüüp.

Kui konfuussel tüübil vahelduvad virvarrina hoiakud ja seisukohad, siis diluentne tüüp pole üldse võimeline seisukohta võtma. Ta eneseväärtustus on alamõduline ja seisukohad kaasinimeste suhtes defineerimatud. Ta on kohmetu probleemi seades, ulatuslike ülesannete lahendamisel jääb vajaka loogilisest menetlemisest (haarab situatsioonide üksikmomente, sidumata neid kausaalselt); niisama sidumata, süsteemituks jäävad eetilised vaated. Diluentne tüüp on otsustusvõimetu, eriti konfliktisituatsioonides, tajud ja elamused sulavad ühte ja jäävad rõhuta. Üksikud kõlbelised ja intellektuaalsed omadused ei kujunda isiksuse struktuuri. Strukturaalselt ongi diluentne tüüp määratud diferentseerimise puudulikkusega, võimetusena psüühiliselt polariseeruda. Loogiliselt peabki sellele järgneva otsustusvõimetus.

* * *

Vaatleme veel kord kolme viimast tüüpi võrdlevalt ja ülevaatlikustavalt. Põhimuutused, nagu märkisime, kuuluvad eetilisse sfääri: isiksuse väärtussüsteem on struktureerimata ja dünaamiliselt mõjutu ega avalda käitumisele determineerivat mõju.

Leviilne on eetilise suundumuse tegelikult kaotanud, nii et käitumist ei juhi hea ja kurja, õiglase ja ebaõiglase eristuspiir. Eetilised hinnangud on otsekui mosaigi osised, milles pole võimalik leida lõplikult korrastatud süsteemi. Leviilne küll tunnetab eetilisi norme, aga ei oska neid enda jaoks tähendustada, vastavad kujutlused jäävad isiksuskaugetaks ja mõjutuiks ning seisavad käitumisest kõrval, hakates endast elumärki andma alles siis, kui leviilne satub kollisioonidesse. Kuid ka siis üksnes selleks, et eetilistest normidest mööda minna.

Konfuusne sarnaneb leviilsega teatud määran. Ta tunnetab küll mõningaid adekvaatseid eetilisi norme, kuid need on ekstreemsed ja jäävad sellistena mõjutuks. Ühtaegu osutavad konfuusse lapse heitlikud ja seostamata tõekspidamised neurootilistele reaktsioonidele. Altruism võib tal äkki egoismiks ja egotsentrismiks üle minna: see, kes oli alles sõber, muutub äkki agressiooni objektiks; seejuures on mõlemad suhtumised ehtsad, momendimeeleolu väljendavad. Eetilistel üksikseisukohtadel puudub sisem side, vahelduvad seisukohad on omavahel vastuolus ja ühendamata, mis ei võimalda tegutsemiskava luua ja rakendada. Laps ise tunnetab oma vaimset diferentseerimatust, kannatab selle all, kuid muuta ei suuda.

Diluentne sarnaneb konfuussega üksnes ääreldasa. Ta diferentseerib õpinõudlustest üksnes üksikprobleeme. Eetilised arusaamad on süsteemitud ja neurootilised häired võtavad arvestatavad mõtmed eriti siis, kui nõutakse isiklikke otsuseid ja arvamusi. Ei ole juhitav ei positiivse ega negatiivse mõjuga. Diluentsele on tüüpiline, et ta ei sea välismaailmale vastu omaenda eetilisi norme, vaid jääb grupi passiivseks liikmeks.

C. Hälbed psüühiliste protsesside voolavuses

Vaatleme hälbeid, mis seostuvad psüühiliste protsesside voolavusega. Me ei mõtle mootorikat, vaid eelkõige psüühikat kui tervikut, selle aktiivsuse kulgemist. Põhiliselt vaatleme siin hälbeid psüühiliste protsesside ladususes, tasakaa-

3. Kohibentne (sks. gehemmt 'pidurdatud') tüüp.

Juhtomaduseks äärmuseni viidud juhitavus. Laps surub impulsid maha, jäädes sotsiaalse elu passiivseks liikmeks, on erakordselt ohutundlik, kartlik, usaldamatu iseenda vastu. Eneseväärtustunne on ülimalt häiritud, mis pole siiski identne alaväärsustundega. Päris sageli võib kohata kohibentset isiksust, kelle eneseväärtustus on häiritud üksnes teatud küljest: ta tunneb, et teda ei hinnata sotsiaalselt väärikalt. Sealjuures võib ta olla veendunud, et on parem kui teised.

Tunnuslik on ka see, et mingi motiiv või motiivide grupp toob kaasa ebakindluse, tekitab kriisi ja aktiveerib jõud, mis sotsiaalsed suhted ümber vormib. Kõrgendatud nõudmiste korral põgeneb vaikimisse või tasesesse nuttu.

D. Hälbed motivatsioonide valdkonnas

Järgmine grupp on seotud ebanormaalse motivatsiooniga. Inimese käitumine on määratud motiividega, seejuures mõni motiiv võib pretendeerida erilisele kohale. Sellest tingitud tegevus muutub vaevaks siis, kui keskkonnatingimused on antud tegevusega vastuolus. Selline motiiv lahutab inimese keskkonnast ja ta pole võimeline kohanema ning see viib lõpptulemusena isiksuse neurootiliste moondusteni. Vaatleme selle moonduste peatüüpi - monotendentset tüüpi.

Monotendentne (sks. verspannt 'pingestatud') tüüp.

Tüüpiline on ühe funktsionaalselt autonoomse motiivi domineerimine, mille tulemuseks on ühekülgne mõtlemine, tajudes ja mentaliteedis. Monotendentse tüübi ees on maailma tegelik laiahaardelisus varjatud. Teatud elamus (sellele sisu) generaliseerub, muutub olemuslikuks. Väärtused piirnevad domineeriva elamuste ringiga, olles suunatud väärtustatud motiivile.

Monotendenttsel on suund fanatismi. Teatud ideed, arvamused ja sihid üleväärtustuvad, võivad ilmneda paranooidsed tendentsid.

Üksikjuhtudel võib monotendentsus avalduda teistsugusel kujul. Inimene on näiteks haaratud õnneliku juhuse ootusest. Ta paneb kõik arvatavale loteriivõidule, mis redutseerib kogu ta aktiivse tegevuse.

Monotendentse põhiolemus seisneb selles, et ta isiksuse struktuur, ta vitaal-energeetiline olemus, ta emotsioonid, eelkõige aga mentaliteet on ühele (või mitmele) motiivile keskendatud. See viib ta kroonilistesse kohanemisras-

кустессе (Werner R., 1978).

Kirjandus

- Dührbein A. Psychopatie und Neurose // Psycho. - 1949. - N 11.
- Leonhard K. Kinderneurosen und Kinderpersönlichkeiten. - Berlin: Volk und Gesundheit, 1963.
- Palas R. Die Frustration in persönlichkeits-psychologischer Beleuchtung. - Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia, 1954.
- Richter H.E. Eltern, Kind und Neurose. + Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1970.
- Saarma J. Kohtupsühhiaatria. - Tallinn, 1970.
- Saarma J. Psühhopatoloogia. - Tallinn, 1977.
- Werner R. Das verhaltensgestörte Kind: Diagnostik und Therapie psychosozialer Fehlhaltungen. - Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1978.
- Карвасарский Б. Неврозы как болезни личности // Социальная психология личности. - М., 1974.
- Мясищев В. Личность и неврозы. - М., 1960.

О ТИПОЛОГИИ ЛИЧНОСТИ ДЕТЕЙ, СТРАДАЮЩИХ НЕВРОЗАМИ

В. Пинн

Резюме

В статье рассматриваются особенности личности детей-невротиков.

Внимание обращается на следующие проблемы: отклонения от нормального развития, особенности этических представлений и отношений с окружающими (система отношений, этические нормы), аномалии протекания психических процессов, особенности мотивационной сферы.